

© Кавалеров А.А.

8. Тоталитаризм – режим доступа к статье: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
9. Терентьева Л. Структура и субстрат системы в двойственном системном моделировании / Л. Терентьева. – режим доступа к статье://sworld.com.ua
10. Уёмов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уёмов. – М. : «МЫСЛЬ» , 1978. – 272с.
11. Хуан Дингуй Китай: подходы и особенности экономических преобразований / Хуан Дингуй.-режим доступа к статье://<http://rusref.nm.ru/indexpub24.htm>
12. Staaatensystem und Weltpolitik [Lehrbuch/K.-H. Menzel]. – Stuttgart:Klett, 1970. – 192 s.
Стаття надійшла до редакції 19.01.2011

Кавалеров А.А., аспірант кафедри політичних наук ПУНПУ імені К.Д. Ушинського

УДК 321.01 : 342.5

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВЛАДНИХ СУБ'ЄКТІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджується формування інститутів державної влади у демократичному політичному процесі, виділяються етапи інституціоналізації, аналізуються особливості становлення владних суб'єктів у посткомуністичній Україні.

Ключові слова: політичний процес, інституціоналізація, владні суб'єкти, розподіл влади, демократизація.

В статье исследуется формирование институтов государственной власти в демократическом политическом процессе, выделяются этапы институционализации, анализируются особенности становления властных субъектов в посткоммунистической Украине.

Ключевые слова: политический процесс, институционализация, властные субъекты, распределение власти, демократизация.

The article examines the formation of governmental institutions in the democratic political process, the stages of institutionalization are highlighted, specific features of government entities becoming in post-communist Ukraine are analyzed.

Keywords: political process, institutionalization, government entities, power sharing, democratization.

Політичний процес сучасної України характеризується системними трансформаціями, які обумовлені переходом до демократичного політичного режиму. Однією із визначальних складових демократизації виступає діяльність владних суб'єктів, які впливають на прийняття та реалізацію політичних рішень, визначення стратегії та тактики перетворень, їх темпу та спрямованості.

Трансформаційні процеси початку 90-х років минулого століття спричинили зміни геополітичної мапи світу та утворення нових держав – у числі яких і Україна. Становлення державності та розвиток демократичних політичних інститутів у нашій країні обумовили необхідність осмислення діяльності владних суб'єктів на шляху від авторитаризму до демократії.

Після 1991 року формування нових державних інституцій та встановлення правового та політичного балансу між ними – тобто державотворення – стало рушійною силою політичного процесу у нашій країні. На наступних етапах розвитку політичного процесу, паралельно із державотворенням відбулись докорінні зміни у партійному просторі, діяльності мас-медіа та інституціях громадянського суспільства.

В сучасних умовах інституціоналізація політичної волі громадян забезпечує модернізаційний розвиток та демократизацію органів державної влади, «наділяючи представництвом одних учасників політичного процесу та відштовхуючи інших. Без інституціоналізації, без політичних інститутів демократії жодна сучасна демократична держава існувати не може. Інститути та ступінь інституціоналізації, отже, є одним із критеріїв для визначення рівня організованості та наявності порядку в сучасній демократичній державі» [4].

Саме тому сьогодні одним із актуальних завдань для політичної теорії та практики виступає дослідження суб'єктів влади – як державних, так і громадських інституцій та окремих акторів, що визначають якісні характеристики політичного процесу в цілому. На особливу увагу заслуговують

соціальні та політичні трансформації, які спричиняють зміни відносин між суспільством та державою.

Усе це свідчить про актуальність теми статті, та дозволяє сформулювати її мету – проаналізувати інституціоналізацію суб'єктів політичної влади у ході демократизації політичного процесу в Україні.

Проблема інституційного оформлення та трансформації владних суб'єктів у напрямку модернізації та демократизації, їх впливу на динаміку політичного процесу досліджувалась у роботах таких зарубіжних авторів, як Г. Алмонд, Зб. Бжезинський, М. Вебер, С. Верба, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, Е. Геллнер, Л. Даймонд, Д. Дарендорф, Р. Даль, Г. О'Доннел, Д. Істон, Т. Карл, Т. Карозерс, Г. Колодко, Дж. Кін, А. Лейпхарт, С. Майнверінг, К. Оффе, Л. Пай, К. Поппер, А. Пшеворський, Д. Растоу, Дж. Сарторі, Г. Соренсен, А. Степан, Л. Уайтхед, Ф. Шміттер, Й. Шумпетер, та ін.

Серед російських дослідників варто відзначити роботи К. Гаджиєва, М. Ільїна, І. Клямкіна, А. Мельвіля, В. Пугачова, О. Соловійова, В. Федотової, А. Циганкова та ін.

Розгортаючи аналіз досліджуваної проблеми, автор спирається на здобутки таких українських вчених як А. Андресюк, Є. Бистрицький, Г. Бірюков, Д. Видрін, А. Гальчинський, М. Головатий, Є. Головаха, В. Горбатенко, О. Дергачов, В. Журавський, Г. Зеленько, Ф. Кирилюк, М. Козіюбра, А. Колодій, Л. Кормич, В. Кремень, І. Кресіна, І. Курас, С. Макеев, М. Михальченко, Л. Нагорна, С. Наумкіна, І. Оніщенко, М. Орзіх, Р. Павленко, А. Пахарев, А. Пойченко, В. Полохало, Ф. Рудич, С. Рябов, Д. Табачник, С. Телешун, Ю. Тодика, М. Томенко, В. Цветков, В. Шаповал, Г. Щедрова, Ю. Шемчушенко, Д. Яковлев, В. Якушик та ін.

Політичний процес розвивається під впливом діяльності інституціоналізованих суб'єктів та реалізується в інституційній формі, при цьому існують відмінності інституціоналізації в умовах демократичного політичного режиму, де взаємодія інститутів державної влади та громадянського суспільства відноситься до необхідних чинників розвитку соціальної, економічної та правової сфер суспільного життя.

Інституціоналізація охоплює стадії формування та становлення владного інституту, його легітимізацію у громадській думці та зміни відповідно до традицій конкретного суспільства, нарешті – оптимізацію, тобто підвищення ефективності діяльності владного інституту. Виділення таких стадій виступає необхідною умовою аналізу інституціоналізації у різних країнах, визначення особливостей цього процесу в Україні.

Одним із принципів інституціоналізації та легітимізації суб'єктів влади в умовах демократії виступає теорія розподілу влади, яка узагальнює принципи та способи організації влади, визначає механізм взаємодії як між державними органами, так і між владою та суспільством.

Розподіл влади передбачає інституційне забезпечення діяльності політичної системи, коли задля забезпечення ефективності, законності та раціональності у діяльності державної влади її поділено на три гілки – законодавчу, судову та виконавчу.

Саме такий розподіл закріплено у 6 статті Конституції України, проте сьогодні наша країна потребує наповнення цього універсального конституційного принципу реальним змістом: «у перехідний період змінюється сам тип політичної системи, зростає соціальна мобільність великих мас людей, виникають численні групи інтересів і нові типи політичної поведінки. Політична система цього періоду повинна сприяти відповідному артикулюванню й агрегуванню суперечливих інтересів, задовільняючи основні із них. Перехідна система політичного панування зобов'язана безперервно забезпечувати ефективний і легітимний розподіл суспільних цінностей, що є обов'язковою умовою демократичного розвитку» [3, 5].

Для політичного процесу демократичних країн характерні дві моделі розподілу влади, т. зв. «гнучка» і «жорстка». Перша модель характеризується співпрацею та взаємодією усіх гілок влади, за умов верховенства однієї з них та реалізується у країнах із парламентською формою правління.

У сучасних умовах в реалізації цієї моделі простежуються наступні тренди: «а) в умовах концентрації економічної влади та політичного впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) парламент, у зв'язку з неоднорідністю складу і сильною схильністю до врахування суспільної думки, все менше здатен слугувати слухняним і безвідмовним важилем здійснення політики ТНК; б) простежується тенденція концентрації влади в урядовому апараті, перетворення останнього, а також апарату прем'єра, в особливий орган держави, який існує поряд з урядом; в) різко зменшується колегіальна діяльність уряду, ускладнюються його структури, з'являються неконституційні виконавчі інститути; г) парламенти все більше перетворюються у дорадчий орган, рупор ідей та арену для обговорення здійснюваної політики. Однак обмеження функцій парламенту відбувається лише до

певної межі, оскільки вони необхідні для врівноважування претензій конкуруючих групових інтересів. За парламентами залишається функція контролю, коригування та формального санкціонування політики уряду» [3, 6].

Друга модель виходить із принципів рівноваги, незалежності і взаємоконтролю гілок влади, вона функціонує у країнах із президентською формою правління: «Як сам принцип розподілу влади, так і доповнюючий його механізм «стримувань і противаг» в історичному розвитку США зумовлювались соціально-економічними та політичними факторами, потребами нової буржуазної еліти, яка від самого початку формувалась як плюралістична. Кожна з її складових прагнула вплинути на діяльність держорганів у власних інтересах, використовуючи для цього механізм розподілу влади. Проте система «стримувань і противаг» не могла працювати автоматично як налагоджений механізм взаємодії трьох повністю рівноправних елементів, оскільки сам принцип розподілу влади передбачає стан напруги для підтримання рівноваги всієї системи. Вийти з такого стану можливо лише при посиленні однієї гілки влади, яка найбільше відповідає інтересам буржуазії» [3, 6].

Таким чином, конкретна модель розподілу влади в будь-якій політичній системі визначається компромісом зацікавлених у такому розподілі політичних суб'єктів: як офіційних організацій, що належать до конституційної структури, так і громадських, проте політично впливових акторів.

Насамперед від вироблення оптимальної моделі взаємодії інститутів державної влади залежить їх ефективне функціонування, а отже – перспективи розвитку суспільства. Структурна ізоляваність, а ще гірше – конфронтація інститутів законодавчої, виконавчої й судової влади суперечить основним вимогам щодо демократизації політичного процесу. Принцип єдності державної влади, як один із головних принципів політичного ладу України, ґрунтується на визнанні народу єдиним джерелом державної влади, окремі структурні елементи якої не можуть мати відмінних цілей у своїй діяльності. Дотримання принципу єдності державної влади зобов'язує владні структури діяти в узгодженому консенсусному режимі, співпрацювати в досягненні єдиної державної політики [5, 3].

При цьому слід наголосити на принциповій важливості парламенту у демократичному політичному процесі, який виступає у ролі посередника між суспільством та виконавчою владою та формує політику на сонові представництва інституціоналізованих інтересів суспільства, виконуючи функції артикуляції, агрегації та інтеграції суспільних відносин. На думку Д. Яковлева «Провідна роль у формуванні простору демократичної політики належить парламенту, депутати представляють інтереси відповідних політичних, соціальних і регіональних груп. Роль парламенту як політичного інституту полягає, серед іншого, у формуванні простору дискусій, діалогу на основі представництва структурованих груп інтересів на державному рівні. При цьому парламент стає не просто дискусійним майданчиком, він має достатньо важелів впливу для прийняття законів та контролю за їх реалізацією, виконувати функції творення раціональної політики на основі аргументативної дискусії» [9, 52].

Парламент відіграє визначальну роль у демократичній консолідації: «Процес консолідації демократичного суспільства повинен відбуватися на тлі досягнення українським парламентом відповідних зовнішніх форм (демократичної системи виборів і конституційного закріплення відповідних парламентських повноважень, властивих парламентаризму західного типу). Наповнення цих форм демократичним змістом повинно супроводжуватися упорядкуванням ефективної системи політичного представництва реальних суспільних інтересів, створенням діючих механізмів контролю над виконавчою владою, підвищенням ступеню відкритості парламентського процесу» [8, 4].

У процесі інституціоналізації суб'єктів влади важливу роль відіграє судова влада, яка легітимізує демократичний процес та його суб'єктів через виконання функції стабілізатора та регулятора політичних конфліктів [8, 4].

Для сприяння демократизації політичного процесу інститути конституційного контролю зобов'язані керуватися не тільки буквою Конституції, тобто наявною правовою моделлю політичної системи, але і її духом, гуманістичними принципами, на яких ґрунтується відповідна модель.

Поміж інститутів влади саме судові органи виступають децентралізованими та спеціалізованими, вони напряму стикаються із проблемами суспільних груп та окремих громадян, а отже – втілюють горизонтальний вимір політичного процесу: «На відміну від парламенту суд, діючи від імені всього суспільства, може реалізувати законну волю широкого діапазону політичних і економічних агентів – від окремого громадянина до держави, як цілісності. Легітимна судова система, у силу того, що вона прямо не причетна до розподілу і перерозподілу ресурсів може виконувати функцію блокування як олігархізації, так і анархізації політичної системи. Зазначену функцію виконують інститути, що мають право на роль владного суб'єкту стосовно інших державних

інститутів як до об'єктів» [8, 4]. На думку І. Туркіної «Конституційний суд, як і інші галузі влади, не може стояти осторонь від політичного процесу. Однак особлива роль Конституційного Суду полягає в тому, що він здатний не тільки брати участь, але і визначати кордони й мету цього процесу, причому це відбувається тим сильніше, чим більший вплив на політику має Конституція і чим менше Конституція обмежує способи політичного волевиявлення. Внаслідок цього роль Конституційного суду в політичних процесах неухильно зростає, а його функції адаптуються до національних умов перехідних співтовариств» [8, 5].

Проблема інституціоналізації суб'єктів влади тісно пов'язана із легітимацією їхньої діяльності, у тому числі через формування громадської думки, розуміння значною частиною суспільства необхідності певного інституту і меж його повноважень та інформованості про нього, що неможливо без комунікативних каналів взаємодії влади та громадян.

Основу демократичного політичного процесу, який формує ту чи іншу модель розподілу державної влади, складає функціонування таких політичних інститутів, як виборність посадових осіб, вільні та чесні вибори, свобода висловлювань, доступ до альтернативних джерел масової інформації, автономія асоціацій та дотримання верховенства права [Див. детал.: 4].

Таким чином, для забезпечення успішної інституціоналізації суб'єктів влади у поставторитарних країнах необхідно розвивати громадську ініціативу, що має кристалізуватись у діяльності політичних об'єднань і, головним чином – політичних партій. При цьому, для даного етапу розвитку політичного процесу в нашій країні характерною особливістю діяльності політичних партій виступає те, що «Отримавши владу, політичні партії починають покладатися на адміністративну структуру держави, нехтуючи громадянськими асоціаціями, які їх підтримували. Поміж тим, для успішного розвитку демократизації політичні партії мають вжити певних заходів із метою мобілізації та збереження підтримки серед народу. Зокрема, чітко формулювати політичні цілі, для здійснення яких вони прагнуть отримати владні повноваження. Інакше політика партій ґрунтуватиметься на племінних, етнічних зв'язках, які не потребують партійної ідеології» [4].

Проблема демократичного розвитку політичного процесу полягає у справедливому розподілі національного багатства, проведенні структурних економічних реформ. На думку Е. Афоніна та О. Радченка «...економічні інтереси великого капіталу багато в чому суперечать економічним інтересам середнього класу. Перші прагнуть до монопольних умов господарювання, за яких утверджується несправедливий розподіл результатів діяльності і стають можливими надприбутки. В економічній політиці це тягне за собою скорочення соціальних програм і збільшення податкового тиску на мале й середнє підприємництво, поширює клієнтелізм і державні преференції олігархічним промислово-фінансовим групам (ФПГ)» [1].

До основних чинників інституціоналізації демократії український автор В. Козьма відносить чисельну перевагу в соціальній структурі середнього класу, чия питома вага в соціальній структурі та достатньо прозорі економічні позиції малого й середнього бізнесу на ринку праці є необхідними умовами розвитку стабільних інститутів демократії [Див. детал.: 4].

У політичному процесі важлива роль належить державним інститутам та бюрократії як класу, який визначає функціонування інститутів державної влади. Проте у демократичному політичному процесі існує взаємозалежність між діяльністю державно-управлінської еліти щодо модернізації країни та становленням громадянського суспільства, діяльністю незалежних мас-медіа. Саме тому подолання багатьох негативних наслідків пострадянської доби залежить від активної участі громадян у політичному процесі, подолання їхнього відчуження від державних владних інституцій.

Становлення громадянського суспільства в Україні відбувається у двох вимірах – горизонтальному та вертикальному. І якщо вертикальний вимір пов'язується з процесом інституціоналізації та характеризується формальними ознаками кількості громадських об'єднань та політичних партій, то горизонтальний вимір – це розгалужена мережа реально функціонуючих об'єднань, складна функціональна система, що забезпечує комунікативну взаємодію між владою та суспільством. Варто погодитись із О. Полішкарвою, що «в Україні у зв'язку із домінуванням стосунків клієнтелістського типу переважає прихована форма структурування, тобто різні латентні утворення – групи тиску, клани, олігархічні угруповання, які культивують в суспільстві тіньові способи інтеракції, стосунки підлеглості й субординації. Зміна способу структурування з прихованої форми на відкриту дасть позитивний імпульс розвитку українського суспільства у напрямку до демократії» [6, 5].

Одним із важливих чинників демократичного політичного процесу повинна стати розвинена мережа інституцій громадянського суспільства, яке складається з вільних, відповідальних та

політично активних громадян.

При аналізі політичного процесу, як багатофакторного динамічного явища політичного життя, необхідно враховувати, що діяльність окремих суб'єктів може призводити до інтситуційних зрушень. Так, на думку української дослідниці С. Брехарі, яка розглядає політичний процес як функцію, що змінюється під впливом чинника мотивації влади політичних лідерів «Складність політико-правових реалій сьогодення дозволяє стверджувати, що принцип монокаузальності – залежності політичного процесу від одного фактора – не пояснює політичну ситуацію і не дозволяє прогнозувати її розвиток... Політика як боротьба інтересів за владу – складний діалектичний процес, у якому переплетені протилежності об'єктивного та суб'єктивного характеру. У різні періоди функціонування політичної системи визначальна роль у розвитку (згасанні) політичних процесів належить одному з названих факторів, або ж спостерігається їхній обопільний рівноправний вплив на хід політичного процесу» [2, 6].

У періоди соціальної, політичної та правової стабільності, сталого функціонування політичної структури підвищується вплив об'єктивних факторів, і навпаки – у періоди модернізації політичної системи зростає роль суб'єктивних чинників. Так, на сучасному етапі політична реальність, особливо у виборчий період, формується під значним впливом суб'єктивного фактора, а саме, під впливом особистісних мотивів політиків, що реалізують політичну владу.

В цілому, «в процесі взаємодії особистість і політика створюють діалектичну динамічну систему. Елементи цієї системи взаємозалежні, впливають один на одного і пов'язані прямим та зворотним причинно-наслідковим зв'язком. Процес взаємодії зумовлює як зміну особистості під впливом політики, так і зміну політичної реальності в результаті впливу на неї особистості... Зміст процесу взаємодії особистості і політики визначається законом діалектичної єдності внутрішнього і зовнішнього, особистісного й інституційного. Форми цього процесу, як спосіб існування і вираження змісту, поділені на дві групи. Форми, що описують вплив політики на особистість – ідеологія, право, політична культура оточуючих; форма, що описує вплив особистості на політику – політична діяльність» [2, 7].

Ще однією особливістю інституціоналізації влади у політичному процесі нашої країни стала конкуренція не тільки між індивідуальними акторами та економічними та політичними групами, а і боротьба за сфери впливу і повноважень між гілками державної влади. Правила ринкової конкуренції переносяться у політико-правовий простір взаємодії між органами державної влади, що має наслідком змагання за встановлення пріоритетів державного розвитку та реалізацію політики, яке приймає форми політичної боротьби, направленої на політичне знищення конкурента: прийняття суперечливих рішень, саботування діяльності опонента, відсутність бажання домовлятися та здійснювати єдиний зовнішньополітичний та внутрішньополітичний курс.

Таким чином, інституціоналізація владних суб'єктів сприяє демократичному розвитку, підвищенню ефективності взаємодії влади та громадян у процесі прийняття політичних рішень. У процесі інституціоналізації мова йде не лише про оптимізацію взаємодії виконавчої, законодавчої та судової гілок влади, а і розширення участі у політичному процесі громадянського суспільства, що дозволить подолати такі рудименти авторитарної політичної системи, як жорстка централізація та домінування вертикальних зв'язків.

Демократизація політичного процесу потребує розвитку взаємодії між громадянським суспільством та владою, яке спирається на діалог та унормоване правовими засадами, тобто конституцією і законами.

Можна стверджувати, що політичний процес нашої країни знаходиться на етапі інтситуціоналізації демократичних форм взаємодії, що може призвести до завершення консолідації демократичного політичного режиму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. Всеваддя політичних партій як загроза демократизації держави [Електронний ресурс] / Е.Афонін, О.Радченко // Політичний менеджмент. – 2007. - № 4 (25). - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=73&c=1714>

2. Брехаря С.Г. Особистість як суб'єкт політики: мотиваційний аспект реалізації політичної влади 2004 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / С.Г. Брехаря. - НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. — К., 2004. — 19 с.

© Тодорова С.М.

3. Каневський О.С. Доктрина розподілу влади: від теоретичної концепції до політико-конституційного принципу 1999 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / О.С. Каневський. - Львів. держ. ун-т ім. І.Франка. — Л., 1999. — 19 с.
4. Козьма В. Трансформація політичних інститутів в умовах демократизації [Електронний ресурс] / В. Козьма // Віче. - 2008. - № 2. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/810/>
5. Мартинюк Р.С. Реалізація принципу поділу функцій влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз 2005 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: 23.00.02 / Р.С. Мартинюк; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2005. — 20 с.
6. ПолішкарOVA О.О. Політична структуризація в умовах становлення громадянського суспільства в Україні 2002 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політ. наук: 23.00.02 / О.О. ПолішкарOVA; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці, 2002. — 18 с. — укр.
7. Скребець О. В. Інститут парламентаризму в контексті досвіду демократичної трансформації сучасних суспільств : дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / О. Скребець. - В.Таврійський національний ун-т ім. В.І.Вернадського. - Сімф., 2005.
8. Туркіна І.Є. Місце та роль конституційно-судової гілки влади в демократичному політичному процесі 2005 года: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / І.Є. Туркіна. - Одес. нац. юрид. акад. — О., 2005. — 20 с.
9. Яковлев Д.В. Політичні дебати як засіб раціоналізації політичної взаємодії / Д. В. Яковлев // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Юридична література, 2009. – Вип. 40. – С. 50–57.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2010

Тодорова С. М., асистент кафедри українознавства та лінгводидактики Одеської національної академії харчових технологій.

УДК: 821. 161. 2-1ет : 351. 858 - 026. 452

НАЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ В КОНЦЕПЦІЇ В. СТУСА

У статті виділяється і досліджується важлива тема філософської творчості В. Стуса – переживання людиною в суспільстві своєї національної сутності.

Ключові слова: нація, національна самосвідомість, патріотизм, трагізм, девальвація, нівелювання особистості.

В статье выделяется и исследуется важная тема философского творчества В. Стуса – переживание человеком в обществе своей национальной сущности.

Ключевые слова: нация, национальное самосознание, патриотизм, трагизм, девальвация, нивелирование личности.

The article highlights and investigates an important issue in Vasyl Stus' philosophical works - experiences of human society in its national essence.

Key words: nation, national consciousness, patriotism, tragedism, devaluation and neutralization of personality.

У період становлення української державності, формування української політичної нації, визначення місця і ролі України в загальноцивілізаційних процесах надзвичайно актуальне значення має національна самоідентифікація особистості, яка визначає загальний моральний рівень індивідуальної і суспільної свідомості. Тому метою статті є дослідження філософських поглядів щодо національних питань в роботах видатного українського поета Василя Стуса.

Дуже важлива тема в філософській творчості В. Стуса – переживання людиною в суспільстві своєї національної сутності. Розуміння повноти й повноцінності національного буття пов'язане для філософа із незалежністю мислення, соціальною активністю, особистісною суверенністю, гармонійною духовною цілісністю («цілий чоловік», «одноцільність людської одиниці»). Найважливіші грані такого розумного одухотвореного існування – праця й боротьба, творчість як найвища особистісна самореалізація, наявність високої мети та самозречене прагнення її досягти. Філософ